Rev. R. Acad. Med. Catalunya, 2019; 116-122

Ingrés d'Acadèmics corresponents

LES CIÈNCIES DE LA SALUT EN L'HUMOR GRÀFIC A LA FI DEL SEGLE XX

Jaume CASAS i PLA
President de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya

Paraules Clau: Humor gràfic, acudits, riure, somriure

No és funció d'aquest discurs desenvolupar la fisiologia del riure, prestigiosos instituts, laboratoris i centres de recerca dedicats a la neurociència estudien el cervell, però em referiré com a compendi al magnífic discurs que l'Excm. Sr. Prof. Dr. Albino García Sacristán, catedràtic de Fisiologia Animal a les Facultats de Veterinària i de Farmàcia a la Universitat Complutense de Madrid, va pronunciar a la Real Academia Nacional de Farmacia sota el títol de "Respostes conductuals en els éssers vius: Neurofisiologia del riure", en la sessió inaugural del Curs Acadèmic 2019. En ell, a més de fer una extensa explicació dels sistemes neurals per a les emocions, molt similars en totes les cultures humanes, va exposar com s'ha considerat el riure en les diferents societats al llarg del temps. Així, a l'antiga Grècia, Plató creia que el riure no era virtuós, a la vegada, que Aristòtil veia el risible com una subdivisió de la lletjor. No obstant això, els romans consideraven al riure com un instrument positiu, apareixent per altra banda el somriure. Amb l'arribada del cristianisme i la posterior etapa de la fosca Edat Mitjana, molt dominada per l'Església catòlica, va tornar a canviar el concepte del riure, fins que ja entrats els segles XVII i XVIII s'incorpora l'humor a la societat.

El professor García va relatar estudis realitzats per determinar exactament on es localitza el sentit de l'humor. L'any 2000, segons estudis fets a la Universitat de Rochester amb tècniques de ressonància magnètica sembla que el sentit de l'humor resideix en una petita zona de la regió del lòbul frontal, encara que hi ha altres estudis també anglesos on la zona activa és el còrtex prefrontal ventral juntament amb altres regions implicades.

Val a dir la dita popular que cita "Que no hi ha millor medicina que el riure". El doctor americà William Fry, jr, especialista en la investigació de les propietats terapèutiques de l'humor, el riure i l'estat d'ànim, defineix el riure com una "experiència orgànica total" en què participen tots els principals sistemes del cos humà passant per dues grans etapes, primer, l'estimulació de la salut i, posteriorment, la relaxació profunda.

Hi ha nombrosos treballs sobre els beneficis del riure i del bon humor, dels que ha sorgit el terme Risoteràpia, tècnica destinada a millorar l'estat físic i psicològic a través del riure. Robert Holden, fundador de *"The Happiness Project and Succes Intelligence",* que va establir la primera clínica del riure i de l'estrès a la Gran Bretanya, en la seva obra *"Risoteràpia"* defineix, crec un xic exageradament que el riure: és amor, és llibertat, és natural, és acceptació, ensenya tolerància, és un llenguatge, és joc i és vida.

Així doncs, podem considerar que l'humor i el riure són atributs lligats a la salut, encara que cal destacar la subtil diferència entre l'humor i el riure, Mentre el primer es pot considerar un estat d'ànim més o menys persistent i estable, que banya equilibradament els pensaments, sentiments i emocions que sorgeixen del contacte de l'individu amb el medi, el segon és l'esmentada experiència orgànica total.

Però no hem d'oblidar a la que a vegades s'ha denominat la seva germana menor, el somriure, una forma d'expressar facialment un sentiment de satisfacció on intervenen músculs en els extrems de la comissures dels llavis, però també dels ulls,

Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya - Volum 34, número 3, Juliol - Setembre 2019 - ISSN: 1133-32866

encara que de vegades pot ser una expressió involuntària d'ansietat o de moltes altres emocions (ira, sarcasme, etc.). Diversos estudis han demostrat que el somriure és una reacció normal a certs estímuls i ocorre independentment de quina sigui la cultura. No obstant això, un estudi del professor holandès Gert Jan Hofstede opina que cada cultura posseeix un singular i particular concepte del motiu del riure. El que en una zona fa morir-se de riure, en una altra pot fins i tot trobar-se inadequat, és per això que determinats artistes còmics són molt populars en una determinada regió, però fora de les seves fronteres no tenen cap èxit.

Serveixi un exemple de com les diferents cultures poden interpretar un acudit o que n'hi hagi prou amb la fama. Expliquen, que Ronald Reagan, amb fama de graciós, en un viatge al Japó es va atrevir a explicar un acudit, el qual va ser transmès a l'audiència. Tots van esclatar de riure. Reagan va felicitar el traductor per l'encert en el seu treball, el qual li va manifestar: «No, senyor president, no ho he traduït, només he dit que havia explicat un acudit».

Hi ha diversos tipus de fer humor modern, historietes, tires còmiques, acudits gràfics, acudits orals i també diverses formes de provocar el riure, utilitzant el ridícul dels altres, la ruptura de tabús sexuals o escatològics, els insults, la violència, la burla, la pallassada o les imitacions, però en moltes ocasions la temporalitat de l'humor pot ser graciós o ja passar desapercebut. El gran còmic americà Jerry Lewis mantenia que hi havia dues formes bàsiques per fer riure a un auditori, bé posant una persona normal en una situació anormal o viceversa.

Al intentar agrupar-los es podrien classificar de moltes formes: verbal o gràfic segons la forma d'exposar, sexuals o de gènere, ètnics, que inclourien els regionals, per oficis, professió o treball, per conducta (borratxos, drogoaddictes) o per defectes o trets socialment considerats negatius (tartamuts, llavi leporí, etc.), però per a aquest discurs, amb les limitacions de temps i espai em referiré únicament a l'humor gràfic amb temàtica sanitària editats a partir de la segona meitat del segle XX en la bibliografia espanyola, molt abundant i que va coincidir amb l'explosió de les arts gràfiques en el seu conjunt i dels grans artistes gràfics de l'humor que van exposar tot el seu art en còmics, vinyetes, pamflets, etc. en revistes generals o professionals o en llibres específics, abans de l'aparició massiva d'altres mitjans audiovisuals. Per a això, s'han classificat per autors en ordre alfabètic del seu nom artístic per acabar amb obres o compendis d'humor gràfic dedicat exclusivament a les Ciències del Curar.

Permeti'm ara, mencionar alguns autors d'acudits gràfics amb algunes de les seves característiques biogràfiques generals, i acudits d'índole sanitària, amb l'exposició d'algun acudit representatiu, però sent conscient que molts d'aquests grans artistes quedaran sense esmenar.

Batllori

Antoni Batllori Obiols (Barcelona, 1951/) ha publicat les seves vinyetes en diversos diaris amb el pseudònim de Tonight i ha col·laborat en diverses revistes. Des de 1995 col·labora en la secció de política de *La Vanguardia* amb la seva vinyeta còmica diària de "Ninots" i a la revista satírica *El Jueves*. L'any 1987, va participar en el llançament del *Diari de Barcelona* on va publicar tires diàries fins al seu tancament.

Diverses publicacions compilen els seus acudits i tires gràfiques, però d'índole sanitària són de destacar les seves vinyetes, d'una o dues per pàgina, en color, que mensualment va publicar sota el títol genèric de "Sense recepta" a la revista Farmacèutica *OFFARM*, una revista amb més de 25 anys de vida al món de la premsa professional, que pretén relacionar al farmacèutic amb la indústria i a aquesta amb altres professionals del medicament.

Cesc

Pseudònim amb el qual signava Francesc Vila Rufas (Barcelona, 22-X-1927/22-XII-2006). Pràcticament, va dedicar tota la seva carrera a l'humor gràfic. Les seves imatges iròniques i tendres retraten pràcticament la Catalunya des dels anys sei-

xanta fins als noranta. Va dibuixar també al *Correu Català* i *Tele/eXpres*, i, quan ja havia abandonat la trinxera de l'humor gràfic a la premsa per intentar dedicar-se a la pintura, va tornar per fer acudits en català al nou *Diari de Barcelona* i més endavant a l'*Avui*.

Va fundar i dirigir la revista d'humor *Tururut!*, a mitjans dels anys cinquanta, i va col·laborar en les millors revistes del país (*Gaceta Ilustrada, El Jueves* ...) i de l'estranger (*Paris-Match,* ...).

A més de publicar una vintena de llibres que recullen els seus acudits i dibuixos, va dibuixar per a diverses campanyes de publicitat, cartells, targetes, llibres. Va dibuixar també per importants revistes estrangeres així com per a la revista farmacèutica espanyola *Farmàcia Professional*, una revista bimestral que s'edita des de l'any 1986, on durant més de 12 anys va col·laborar en una vinyeta humorística acolorida a tota plana. Aquesta revista és pionera en l'àmbit de la premsa tècnica farmacèutica i dirigida al farmacèutic com a empresari, gestor i expert del medicament.

Per altra banda, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona custòdia més de 7.700 dibuixos originals, obra de diversos autors, que van ser publicats al llarg dels anys al *Diari de Barcelona*. 2.539 d'aquests dibuixos porten la signatura de Cesc.

Forges

Antonio Fraguas de Pablo, més conegut com a Forges (Madrid, 17-I-1942/22-II-2018). El seu nom artístic és la traducció al català del seu cognom. Fou un mal estudiant. A 14 anys va començar a treballar com a tècnic de telecine a Televisió Espanyola que, va abandonar per dedicar-se professionalment a l'humor gràfic. Ja havia publicat el seu primer dibuix en l'any 1964 al *Diario Pueblo*, i en diverses revistes d'humor, setmanaris i diaris, a part de les revistes professionals sanitàries com per exemple a la veterana revista farmacèutica *El Monitor de la Farmàcia i de la Terapèutica* (1974) fundada el 5 d'octubre de l'any 1895 que es va publicar fins al 1992. Com humorista utilitzava globus uns molts personals de línia gruixuda negra amb un llenguatge estilitzat extret directament del carrer. «Inventor» de paraules i modismes lèxics.

Mai va voler ser membre d'un jurat, i mai es va presentar a un concurs ni guardó però tenia diversos premis per als quals no necessitava presentar-se.

Autor prolífic amb més de 250.000 vinyetes que va abastar un gran ventall de temes, però sempre inclogué algun acudit de temàtica sanitària. Són de destacar els 10 llibres que sota el títol genèric de *Forgescedario* (llibres d'acudits alfabèticament numerats de la lletra A a la J), de 23 x 15 cm, editat per Editorial Bruguera (Barcelona) en als anys 1979 i 1980, en blanc i negre sense text introductori amb una o dues vinyetes per pàgina, els quatre llibres numerats de l'1 al 4, editats en aquesta ocasió per Editorial Sedmay (Barcelona), el llibre ¿Que em passa *doctor, ¿EH?* (Editorial Doyma, 1988), *No me fume* de l'Editorial Aguilar *o Guies prodigioses; Metges I* (Editorial El País Aguilar, 1997).

És de destacar la seva col·laboració durant molts anys amb la revista mèdica *JANO: Medicina i Humanitats*. Aquesta revista ha estat líder del sector sanitari durant 47 anys, els últims 10 en format digital, editada originalment per l'empresa Doyma i, que ara, pertany al Grup Elsevier. L'any 1997, els Laboratoris Normon van editar dos volums de 16 pàgines recopilatoris dels acudits sanitaris publicats en aquesta revista amb la seva signatura.

Gila

Miguel Gila Cuesta (Madrid, 12-I-1919 / Barcelona, 13-VII- 2001) va ser un actor prolífer, humorista i dibuixant d'historietes. Va començar el seu treball com a humorista gràfic a la revista universitària de Salamanca anomenada, en honor a l'obra d'Hesíode, "Treballs i dies", Més tard va publicar a *La Codorniz* i *Hermano Lobo*, així com intervencions esporàdiques al *Diari de Barcelona* on va incloure vinyetes relacionades amb la medicina i la farmàcia.

Ibáñez

Francisco Ibáñez Talavera (Barcelona, 15-III-1936 / -) és mundialment conegut per les caricatures dels seus personatges de les sèries per a diferents revistes de l'editorial Bruguera, com l'originalíssima *13, Rue del Percebe* (*Tío Vivo*, 1961.03.06), *El botones Sacarino* (*El DDT*, 1963), *Rompetechos* (*Tío Vivo*, 1964) i *Pepe Gotera i Otilio* (*Tío Vivo*, 1966) i molt especialment per *Mortadelo y Filemón: agencia de información*. En totes elles, en algun moment apareixien escenes relacionades amb les Ciències de la Salut, com per exemple l'any 1965, *El doctor Esparadrapo* i el seu ajudant Gazapo a la Revista *Pulgarcito*.

Martín Morales

Francisco Martín Morales (Almeria, 1946 / -) és un dibuixant i humorista gràfic espanyol de traç senzill però molt il·lustratiu. Va començar la seva trajectòria sent adolescent a *El Faro de Motril* i, amb vint anys, a la revista *DDT* del grup Bruguera. Posteriorment, va estudiar periodisme a Madrid. Va ser fundador de la revista *Arreu* i després va fer vinyetes per a revistes i diaris del Grup Zeta. Des de 1994 fins a l'actualitat col·labora al *diario ABC*.

És acadèmic numerari de la Real Academia de Belles Artes de Nuestra Señora de las Angustias de Granada.

Va col·laborar en un apartat titulat «L'Humor per Martín Morales» de la revista centenària *El Monitor de la Farmàcia i de la Terapèutica*, de 20 x 28 cm, publicada pel Centre Farmacèutic Espanyol de Madrid.

Mena

José Luis Martín Mena (Madrid, 1935 / 2006). Va col·laborar a *La Codorniz*, la revista *Semana*, i al *diari ABC* amb una tira diària muda, del seu principal personatge, Cándido. També va participar a la revista *Blanco y Negro*, i va fer aportacions esporàdiques en publicacions estrangeres, com *Paris-Match* i *The New York Times.*

Va contribuir amb la revista *Farmàcia-Empresa* entre 1994 i 1995, amb vinyetes en color de traçat molt vistós.

Mingote

Antonio Mingote Barrachina (Sitges, 17-I-1919 / Madrid, 3-IV-2012). Va iniciar la seva carrera com a humorista gràfic a la revista *La Codorniz* l'any1946 de la mà del seu director, Álvaro de Laiglesia. Va col·laborar, entre altres, amb el *diari ABC*, i la direcció de la revista humorística *Don José*.

També, va escriure els guions de sèries d'èxit de televisió i cinema. El 1987, va ser nomenat membre, de la Real Academia Española de la Lengua on ocupà la butaca «r».

En la seva extensa obra artística va publicar vinyetes sanitàries per a l'empresa d'òptica Indo titulat "*Indo notícias*", el diari *La Razón* i per al *Butlletí del Consell General de Col·legis de Farmacèutics d'Espanya*, sense oblidar una curiosa felicitació de Nadal dels Laboratoris Schering- Plough de 1966.

Muntañola

Joaquim Muntañola Puig (Barcelona, 9-IV-1914/5-III-2012). Va començar la seva carrera en els còmics a mitjans dels anys 30 en revistes catalanes com *El Bé Negre* i *En Patufet*. Després de la guerra, va fer diversos curtmetratges de dibuixos animats protagonitzats pel Faquir González. Va dirigir la revista *Atalaya*. Autor de novel·les humorístiques de l'oest en català.

Per *TBO*, a partir dels anys 40, va crear personatges com Josechu el Basc, Angelina i Cristobalito i Donya Exagerancia. El 1944, va començar a collaborar, entre altres, *amb El Correo Catalán* i amb *El Mundo Deportivo*, i va publicar més de trenta llibrets recopilatoris de les seves vinyetes humorístiques, dedicats al cinema, l'administració, el carrer, el futbol, elles, els metges, i altres temes.

A la dècada dels anys 70, va publicar a la *Revista del Molt Il·lustre Col·legi Oficial de Farmacèutics de Barcelona* una pàgina d'humor amb sis vinyetes allusives a les professions sanitàries.

Oli

Enrique Oliván Turrau (Osca, 20-V-1933 / Barcelona, 24-XII-2000). Estudià Dret a la Universitat de Madrid. Publicà els seus primers acudits al setmanari *Don José* (1956) i inicià una vagabundagiria per Europa, establint-se a Suècia, on va alternar el dibuix amb tota classe de treballs. El 1959, es va instal·lar a Barcelona com a redactor a l'editorial Bruguera i col·laborador a la revista *La Codorniz*.

El 1978, va col·laborar al diari *La Vanguardia*, on va romandre fins a la seva jubilació. En aquest diari va incorporar a les seves vinyetes acudits gràfics dedicats a la sanitat, especialment des d'un punt de vista social i polític de les lleis i normes que afectaven les professions sanitàries en aquell moment.

Ortifus

Antonio Ortiz Fuster (València, 15-III-1948 / -) és considerat un dels millors dibuixants i il·lustradors de la Comunitat Valenciana, va iniciar la seva carrera professional com a músic, dissenyador de joies, rajoles i teules. Va destacar com a músic amb certa rellevància *durant els anys 70* sent baixista dels grups Control i l'Orquestra València. Però el seu camí com a humorista gràfic, de traços senzills, s'inicia a la fi de 1980, quan comença a publicar les seves tires com a col·laborador en mitjans de comunicació locals com *Diario de Valencia*, *Hoja del Lunes*, la revista *Què*, etc., posteriorment, a la revista satírica *El Jueves*.

Els seus treballs han excedit l'àmbit dels mitjans de comunicació, col·laborant amb institucions com la Universitat Politècnica de València, la Generalitat Valenciana o el Col·legi de Farmacèutics de València, amb el qual col·laborà assíduament dins a la seva publicació *Quaderns de Farmàcia*, en blanc i negre i en color.

Óscar

Óscar Nebrera Abadía (Barcelona, 6-XII-1945 / -), d'humor festiu i provocador que el 1990 va il·lustrar vinyetes per a la revista d'òptica Indo.

Perich

Jaume Perich Escala (Barcelona, 5-XI-1941 / Mataró, 1-II-1995), va ser un escriptor, dibuixant i humorista, i també el traductor de sèries franceses com Astèrix el Gal, entre d'altres.

De petit, confeccionava els seus propis còmics que llogava als seus companys. El 1964, va entrar com a redactor d'editorial Bruguera. El 1966, va publicar el seu primer còmic en premsa, en diversos diaris de caràcter general.

Va ser membre fundador de la cèlebre revista *Hermano Lobo*. Posteriorment, va crear i codirigir amb Manuel Vázquez Montalbán i Forges la revista política *Por Favor*. També va publicar els seus treballs a *Moltes Gràcies* i a la citada revista *El Jueves.*

Serafín y Pablo

Serafín Vermell Caamaño (Madrid, 1925/2003) es va caracteritzar per un humor bastant irreverent per a la seva època, satíric i de l'absurd. En 1943, es va unir a l'elenc d'autors de l'Editorial Valenciana col·laborant a la revista *Jaimito*. Va continuar a les revistes *S.O.S., Trampolín* (amb les historietes «Doña Paca Cotilla») i *Pumby* , amb «la família Conejil».

A partir de 1953 va col·laborar a *La Codorniz*, on va donar vida als seus dibuixos més recordats, les seves voluptuoses marqueses bevent vi, i signant com El marquès de Serafí. Després de la desaparició de la revista es va dedicar i a organitzar exposicions de les seves pintures.

Pablo San José García (Larache, 17-III-1926 / Burgos, 6-X-1998), creador de la popular sèrie "La oficina siniestra" i "La burocracia tenebrosa" on va retratar en clau d'humor l'Espanya del desenvolupament i de la pluriocupació, reflectint en els seus dibuixos les seves pròpies vivències ja que era administratiu. Així mateix, va col·laborar amb el diari madrileny *El País* i el setmanari *Autopista*, on va il·lustrar múltiples facetes del món del motor.

Serafín i Pablo, a la dècada dels 70, van il·lustrar conjuntament o Serafí en solitari una pàgina d'humor amb sis vinyetes en blanc i negre a la revista

Mundo Farmacéutico, propietat del Grup Cofares amb distribució a les farmàcies adscrites al seu canal, proporcionant informació sobre economia, ciència, tecnologia, activitats professionals, etc., sent a més l'òrgan d'enllaç entre la distribuïdora i els seus associats.

Summers

Manuel Summers Rivero (Huelva, 26-III-1935 / Sevilla, 12-VI-1993), encara que bàsicament es va dedicar al cinema, també va fer incursions al món de l'art gràfic com a la Revista *Medicamenta*: revista d'estudis i treballs professionals de ciències mèdiques.

Urda

Manuel Urda Marín (Barcelona, 1-II-1888/9-IX-1974) va ser dibuixant, director artístic, historicista, humorista gràfic i il·lustrador autodidacta, de labor prolífica, però la seva tasca més reconeguda va ser la seva participació a la Revista *TBO*. Ja a partir del número 3 va signar la portada i va participar en el desenvolupament de passatemps i endevinalles.

Urda va col·laborar en còmics de caràcter especialitzat i també en el llançament de productes farmacèutics dels laboratoris Andrómaco, que el 1979 va ser adquirit pel laboratori alemany Grünenthal Gmbh.

A partir de 1944 va publicar diverses revistes, entre elles una dedicada a metges titulada "Historietes de Metges" de 30 pàgines de 24 x 17 cm, en blanc i negre a excepció de la portada, on va intercalar acudits gràfics (48) amb altres escrits / orals (289) impresa per l'Editorial Bauzá.

Comentava al principi que pràcticament tots els artistes gràfics i còmics de l'època considerada han fet en algun moment una incursió cap a l'humor sanitari. Segurament, n'han quedat molts sense esmentar, com Carlos Miranda Zamora, Charles M. Schaulz, Enrich, Idigoras i Pachi, Maruis de Zayas, Màxim Sant Joan o Valentí Castanys, etc.

És important destacar en aquest context els llibres o revistes d'humor gràfic dedicat exclusivament a l'humor sanitari. Destaquem el llibre titulat "*Perichmicina*" distribuït per la Divisió Farmacèutica dels Laboratoris Geigy el 1973 i editat per Sadacolor. És un llibret de 56 pàgines, algunes amb publicitat, sense text introductori, on es mostren a tota plana 44 vinyetes gràfiques d'humor sanitari que en el seu moment van ser publicades per la revista mèdica professional *JANO*. Geygy va ser una empresa química-farmacèutica fundada per Johann Rudolf Geigy (1733-1793) el 1758 a Basilea (Suïssa), que després de diverses fusions amb els Laboratoris CIBA i Sandoz, actualment els seus actius formen part del grup Novartis.

Un altre bon exemple és el número 108 de la Revista *El Jueves* (Ed. El Jueves de Barcelona) de setembre de 1996 amb 36 pàgines a tot color sota el títol genèric de "El Recetazo" dedicada a ironitzar sobre el Decret governamental que imposava la taxa obligatòria als medicaments.

Així mateix, el laboratori Alcón Cusí, SA d'El Masnou (Barcelona), actualment pertanyent al Grup Novartis, va editar el pamflet que amb el títol de "*Humor M*édico» felicità als oftalmòlegs en les festes nadalenques de 1997. Fou una obra de 22 pàgines en blanc i negre, on es reproduïen gravats antics d'humor fets per dibuixants de fama internacional amb destinació a importants revistes d'humor de diversos països.

Però menció especial mereix el llibre titulat «*100 còmics amb Aspirina",* editat el 1996, en complir-se el centenari de la primera fabricació d'aquesta especialitat farmacèutica pels laboratoris Bayer, dins d'un programa global per homenatjar el producte, que va incloure, entre altres activitats, l'edició de dos llibres, un titulat "100 cites literàries amb Aspirina" (1995) i, l'altre, el ja esmentat (1998). En aquesta última obra, amb diverses introduccions i pròlegs, es realitzà un breu repàs evolutiu de l'humor gràfic espanyol, per, posteriorment, en més de 150 pàgines, algunes en color, mostrar, perfectament documentats i agrupats en diversos temes, tires de còmics espanyoles o internacionals, tradu-

ïdes i editades en castellà amb l'aparició de l'Aspirina com a element directament o indirectament incorporat en el globus, bloc de text o en el dibuix.

Segurament l'aspirina, l'àcid acetilsalicílic, ha estat un dels protagonistes més utilitzats com a element genèric i recurrent d'inspiració sanitària de pintors, escriptors, cineastes i, naturalment, dibuixants de còmics, en tot el món.

Però permeteu-me també citar un grup d'acudits amb temàtica sanitària, distribuïts al llarg de les pàgines de les revistes denominades per a adults, molt abundants, en especial a la dècada dels anys 70 del segle passat. Generalment, aquestes revistes, tot i que en moltes es comunicava que s'editarien 100 fascicles, la realitat va ser que al cap de pocs números deixaven d'aparèixer o bé canviaven de nom. Els acudits gràfics predominaven sobre els verbals, editats generalment en blanc i negre i solien ser reproduccions d'autors estrangers on la temàtica general era bàsicament eròtica i alguns cops pornogràfica. Com a exemples es poden citar: *Sex, Sex Humor* (Ed. J. Fonts de València), *Divachistes* o *El Ligón* (Ed. Marc Ben SA de Madrid), *Humor Sexy* (Ed. Edicions Amaika, SA de Barcelona), *Macho Humor* (Ed. JA Andreu Sánchez*), El Conejo Verde* (Ed. Concorde, Madrid), *El Tocón* (Ed. Mirasierra de Madrid), *Chistemmanueelle* (Ed. Formentera de Sant Boi de Llobregat, Barcelona), *Los chistes de Morán* (Ed. Pilar Alonso de Madrid), o l'*Humor de Playboy* (Ed. Playboy, Sant Boi de Llobregat, Barcelona) de 1979 on es recull un resum dels acudits publicats a la revista americana del mateix nom en els 25 anys anteriors, però traduïts al castellà.

I, per concloure, ja que avui un farmacèutic té l'immens honor d'ingressar en aquesta docta Institució, permeteu-me acabar amb un acudit gràfic anònim i recurrent, que no per antic continua sent una expressió d'unió entre les dues professions en el nostre quefer diari.

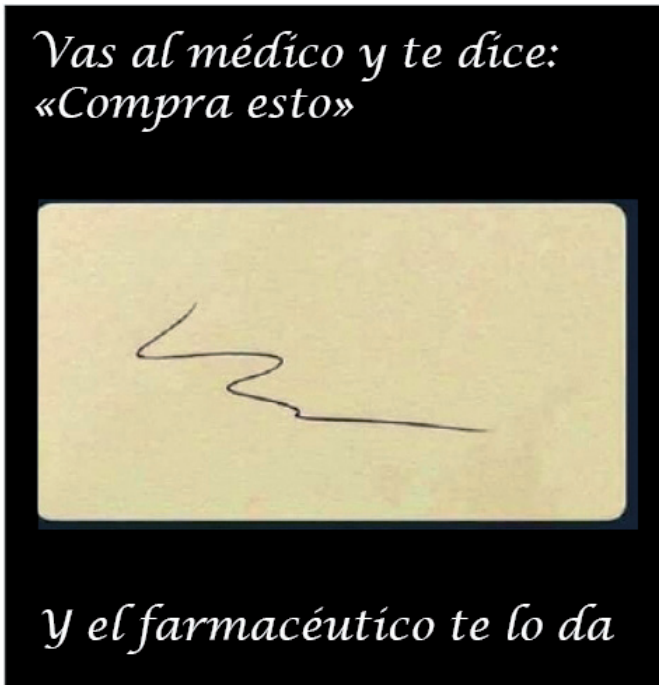

Aquest discurs no ha pretès ser una enciclopèdia de l'humor, però si els puc assegurar que prepara'l ha sigut una experiència molt positiva anímicament i un autèntic plaer que em permet reafirmar aquella dita popular que he començat aquesta xerrada: "Que no hi ha millor medicina que el riure".